בס"ד
פרשת וישלח
גיליון שע"ד
שנה ח'
כסלו תשפ"ז

בדרכו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

דבריהם הם זכרונם: הספד הגאון הגדול רבי אלחנן ברלין זצוק"ל על גיסו רביה"ק מרן זצוק"ל בכללות השנה בישיבת פוניבז'

מדות טובות ויראת שמים המביאים לזכרון התורה

לא איש דברים אנכי, וכל שכן לא ספדנא שזה היה תפקיד מיוחד כמבואר בגמרא במקומות רבים, אבל מאחר וביקשו להספיד, אני מפחד שלא אהיה בבחינת 'מתעצל בהספדו של חכם'.

בשו"ע [יו"ד שמד, א] כתוב 'מצוה גדולה להספיד על המת כראוי, ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכיה'. נמצינו למדים שמטרת ההספד היא לגרום לציבור לבכות על הנפטר.

מקור ההלכה היא הגמ' בברכות [ו:], 'אגרא דהספידא דלויי', ופרש"י, 'להרים קולו בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים'. מטרת ההספד היא לעורר את העם, שיתעוררו לבכות על הנפטר, וזה בכל יהודי, **ועכשיו שאנחנו מדברים על גדול הדור, שכבר אמר ראש הישיבה מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שהיה יחיד בכל העולם, ושלא היה עוד אחד כמותו, אז כ"ש וק"ו שחייבים לבכות.**

ומה שכתוב בגמ' [מו"ק כז:] 'ג' ימים לבכי' זה בסתם אדם, אבל בחכם כתוב בשו"ע [יו"ד שצ"ד ס"ב] כל שלושים יום, ובאמת שעל התורה אפשר לבכות הרבה יותר, אבל על עצם פטירת החכם, ל' יום.

איתא בגמ' [שבת קה:] 'כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו'. שואל החת"ס, מדוע הקב"ה צריך לספור, ומבאר שדבר שבמנין לא בטל, הדמעות שמתאבלים על אדם כשר הם חשובים והם לא בטלים. כולם יודעים שבעודו בחור בישיבה למד בסדר מוסר ארחות חיים להרא"ש, ובסטנדר היו מונחים ספרי הש"ס ומדרשים, וכבר אז חיבר את החיבור שלו על ארחות חיים להרא"ש.

בינחל איתן', הוא כותב בהקדמה, שהתחיל לכתוב אותו כבר בילדותו, 'בילדותי שמתי לב וכו' וכמה שאלות וספיקות שעדיין לא נתבארו כלל'. ובשנת תש"ט כבר היה לו חיבור על זה, והוא הראה אותו לחזון איש. וכשיצא הספר אמר לי אחד מגדולי הת"ח, כל הספר נפלא, אבל יש בו טעות אחת, בשער הספר כתוב, 'נחל איתן וכו' על הלכות עגלה ערופה', וזה טעות סופר, זה ספר על כל התורה כולה, הוא מקיף את כל הש"ס בספר הזה, וזה התחיל כבר כשהיה בחור, זה הספר הראשון.

ואח"כ הוציא ספר שביאר את מקורות הרמב"ם, ושם יש בקיאות נוראה, דינים ברמב"ם שאף אחד לא מצא להם מקור, הוא מצא להם מקור. ואמר לי מו"ר הג"ר יוסף דוב הלוי סולובייציק זצ"ל כשראה את הספר על הרמב"ם, 'אני לא יודע אם יש עוד מישהו אחד בדור שיכול לעשות את זה מתוך הזיכרון', וזה היה בעודו צעיר לימים.

וכשהדפיס את הספר דרך אמונה, נתגלתה גדלותו, ושמענו מכמה שעד אז לא ידעו כמה הוא גדול, וכשהגיע הספר למו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הוא דפדף בכמה דפים ועיין בהם, ואמר, 'שר' חיים גדול ידעתי, אבל שהוא כ"כ גדול לא ידעתי'. אחד מגדולי משפחתו שהיה קרוב איתו מאד אמר כשיצא הספר, 'לא הכרתי את ר' חיים', וכשנפגשו לראשונה לאחר שראה את ה'דרך אמונה' ביקש ממנו מחילה על שלא כיבדו כראוי עד עתה, כי לא ידע מי הוא. **וזה עדות נאמנה על צניעותו המופלגת שלא התבלט בשום דבר, רק מתוך ספרו ניכרה גדלותו.**

ידוע המופת שכשכתב קונטרס על הלכות חגבים הגיע חגב לחלונו, וידוע שמו"ח ז"ל אמר שדבר כזה היה רגיל רק בזמן הראשונים, **ואמר אז אחד מגדולי הת"ח בירושלים שלחבר את ה'דרך אמונה' זה מופת יותר גדול.**

ואילו הנפש החיים בשער א' פט"ו כתב, **'ודע, כי מי שיש בידו כח במעשיו, יהיה לו זכירה נפלאה בתורה ויבין כל רזי התורה'** ולדבריו הזכירה בתורה תלויה ביראת שמים, וכפי מידת היראת שמים, כך הזכירה בתורה. ובשער ד' כתב 'שיראת ה' היא האוצר לחכמת התורה הקדושה, שעל ידה תתקיים אצל האדם'. נמצינו למדים שהזיכרון המיוחד שלו הגיע מכח היראת שמים המיוחדת שהיתה לו, ומכח המידות הטובות שלו.

מן המפורסמות כח הזכרון המופלא שלו, כשהוציאו לאור את שיחותיו של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל הובאו בהם מדרשים רבים בלי מקור, והביאום לפניו, ואמר לי מי שהוציא את ספר השיחות, שמדרש שהיה לו מקור היה אומר את המקור מיד, וכשלא היה מקור היה אומר מיד 'אין מדרש כזה', ולא קרה מעולם שטעה, מי יכול להגיד דברים כאלו? וראוי להתבונן מהיכן זכה לזכרון כזה, הוא הרי לא נולד בעל זיכרון.

הגמ' בעירובין [נד.] מונה כמה דברים שיעשה האדם ויהיה תלמודו מתקיים, וכולם הם ענייני מידות טובות.

בדרשות הר"ן שער השמיני כתב, 'שאין ספק שראוי שנאמין, שכמו שבזמן שביהמ"ק קיים היה המעון ההוא המקודש מקום מוכן לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא היה שופע על כל ישראל, כן ראוי שיהיו הנביאים והחכמים מוכנים לקבל החכמה והנבואה, עד שבאמצעותם יושפע השפע ההוא על המוכנים מבני דורם גם אם לא ישתתפו עמם, אבל מצד המצאם בדורם, שהם עצמם כמו המקדש המקודש'. ונמצא שהוא השפיע על כל דורו אפילו על אלו שלא היו במחיצתו, וכ"ש על אלו שהיו במחיצתו, כל העולם הושפעו ממנו. וחיבר ספרים שכולם לומדים בהם ופוסקים על פי דבריו. כמה אנחנו צריכים לבכות על האבידה הגדולה הזו, כמה חייבים להתבונן, ולבכות, ולהמשיך ולבכות על מה שאיבדנו.

ידוע בשם הגאון מווילנא [אבן שלמה פי"א בהגה"ה אות ה' ד"ה כמו] שבכל דור יש ניצוץ של משה רבנו על גדול הדור, **ולפי מה שאמר הראש ישיבה מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שהוא היה יחיד בדור שאין כמותו, מסתבר שהניצוץ של משה רבינו היה אצלו, וכל זה איבדנו.** עד כמה שנתעורר לבכות, נזכה שהקב"ה יספור את הדמעות שלנו ויניחם בבית גנזיו, וכל המתאבל על חכם מתכפרין לו כל עוונותיו, יש לנו את ההזדמנות לזכות לכפרה על כל העוונות כמו יום כיפור.

בדרשות המגיד מווילנא איתא, 'ואם היינו זכאים בעיני ה' לא היה נוטל ממנו מנהיג כשר כזה, כי איש נבחר כמוהו, אף אם הגיע בידו, בכל זאת יאריך ה' ימיו למען העם אשר ברגליו, אחרי שכולם צריכים לו, ועכשיו שלקחו אותו אי"ז רק מה שאין אנו כדאים למנהיג כזה'. **ומי יודע אם אנחנו לא אשמים בהסתלקותו, שלא היינו ראויים לקבל את ההנהגה שלו, וע"ז לבד צריך לבכות.**

ראיתי פירוש על הפסוק [קהלת ז, ב] 'טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו', שצריך לחשוב, מי יודע אם לא אני גרמתי את מותו. הרי יש דין ערבות, ומי יודע אם הוא לא הסתלק מהעולם בגלל העוונות שלנו, עוונות הדור, **וזהו המשך הפסוק 'כי זה כל האדם', שצריך להתחזק מזה ולחזור בתשובה.**

איתא בשבת [קנג.] 'אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת, אחים בהספידא דהתם קאימנא', ופירש רש"י, בשעת מיתתי התאמץ בהספד שלי, שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויבכו. ושאל ר' זונדל סלנטר, מדוע רב צריך שיעוררו את הציבור לבכי, וכי מי לא יבכה על רב. ענה ר' זונדל שדרך האנשים לאמר, רב נפטר כי הגיע זמנו, הוא היה זקן, יש עוד רבנים, יש עוד גדולים, על מה יש לבכות. אומר רב שזה לא נכון, לכל גדול יש את הייחודיות שלו שבה אין דומה לו, ועל זה יש לבכות.

ידוע שהיו זמנים שלמד תורה מתוך הדחק, וזה לא הפריע לו אלא למד כרגיל. וידוע גודל זכותו של הלומד תורה מתוך הדחק, וכדאיתא בעירובין [כא:] על הפסוק בשיר השירים [ז, יב] 'לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים' וגו', 'אמרה כנסת ישראל, אל תדיננו כיושבי כרכים וכו', נצא השדה, בא ונראך ת"ח שעוסקין בתורה מתוך הדחק', **חזינן המעלה הגדולה שיש ללומדים מתוך הדחק.**

יש פירוש נוסף למימרת הגמ' 'אגרא דהספידא דלויי', שע"י ההספד אנשים ילמדו ממעשיו ויתרוממו. ואיתא בשבת [קה:], 'כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, שנאמר [יהושע כד, ל] ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש, מלמד שגעש עליהם ההר להורגו'. 'בתמנת סרח' מבאר רש"י [שם], 'מלמד שהעמידו תמונת החמה על קברו, לומר זה הוא שהעמיד החמה, וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת'. וצ"ב, וכי יש לך הספד גדול מזה? מדוע אומרת הגמ' שלא הספידו אותו כראוי? והביאור בזה, נכון, התאבלו עליו, אבל לא למדו ממנו, ממה שהעמיד חמה אין מה ללמוד.

נמצא שמלבד הבכי עליו יש עלינו ללמוד ממעשיו, והעיקר ללמוד מהיראת שמים שלו. ומהו יראת שמים, רבינו יונה בתחילת ברכות אומר, 'להתרחק מן הספיקות, ולעשות את כל המצוה לא כמלומדה'. **וידוע שמו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר, שבן תורה צריך להחמיר יותר בכל העניינים**, היו שאלות, ששאלו אותו שני אנשים, ולכל אחד ענה אחרת, כי אחד מהם היה בן תורה, ובן תורה צריך להחמיר יותר, וזה אנחנו צריכים ללמוד ממנו.

גם לבכות עליו, וגם ללמוד מהמעשים שלו, מהיראת שמים שהיתה לו, ולהתחזק כמה שיותר, והקב"ה יעזור שיבלע המוות לנצח, ונזכה לביאת המשיח במהרה בימינו.

[הדברים מתוך ספר אריד בשיחי]

הקונטרס ח"א, ומובא בו אגרות וכתבים שקיבל מגדולי ישראל זצוק"ל ושליט"א, הדברים כדלהלן נערך ולוקט מהקונטרס לא ע"פ הסדר.

נר חנוכה בזה אחר זה

שאלה: מי שיש לו מספיק שמן לחמש נרות [ביום ה'] אבל יש רק כוס א' ליתן בו שמן, האם חייב להדליק בזה אחר זה או המצוה הוא דוקא כשאפשר להדליק כל החמש נרות בב"א.

תשובה: **דוקא יחד.**

...

להעיר אחרים לנר חנוכה

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' תרע"ב סעי' י"א) שאם בא מאוחר לביתו וב"ב ישנים מן הנכון שיקיצם. וי"ע כמה אנשים צריך להקיץ דהרי בשעה"צ כתב בשם חמד משה ב' או ג'. ורצינו לדעת האם זהו דוקא או שבדיעבד גם א' מספיק כגון שיש לו רק אשה, האם זה מספיק או צריך לפחות שנים

תשובה: **אולי שתים.**

...

להעיר הורים לנר חנוכה

שאלה: האם מותר להעיר הורים לצורך זה.

תשובה: **אם יודע דניחא להו בכך.**

...

הדלקת נר חנוכה בפלג או ע"י שליח

שאלה: מי שנוסע לירושלים להגיד שיעור וחייב לצאת מביתו עשר דקות לפני שקיעת החמה האם הוא בעצמו ידליק עם ברכה [היות שהוא כבר לאחר פלג המנחה] או שעדיף שאשתו תדליק במקומו לאחר השקיעה עם הברכות.

תשובה: **מפלג.**

...

נר חנוכה בפנס

שאלה: לפי מה שפרסמו בשם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) זצוק"ל שבשעת הדחק בבית חולים או חיל בצבא יכול להדליק נר חנוכה ע"י פנס חשמלי ולברך עליה, מה הדין אם נכבה הפנס תוך חצי שעה מהדלקתו, האם נימא שאותו כח החשמל של זמן חצי שעה או אפי' יותר, הוקצה למצותו ואסור להשתמש באותו פנס לדברי חול או שבזה לא שייך לומר כן.

תשובה: **איני יודע מה זה.**

...

ערך כספי או יופי

שאלה: האם להדליק מנורה ישן של כסף ששוה הרבה אבל לא יפה כ"כ, או עדיף להדליק מנורה יפה משל פח ונראה יפה אבל הוא זול, האם ערך כספי עדיף או יופי עדיף.

תשובה: **עי' ירושלמי יומא פרק ו' ה"א.**

...

אמירת "על הניסים" בברכת "רצה"

שאלה: כתב בשעה"צ [סי' תרפ"ב סעי' ב'] אם בדיעבד אמר על הניסים בעבודה והשלים תפלתו א"צ לחזור דלא הוי הפסק מה שאמר חוץ למקומו עכ"ל. מה כוונתו השלים תפילתו, האם יש לדייק שאם נזכר לפני שאמר "יהיו לרצון" שצריך לחזור או לא.

תשובה: **לא השלים היינו שלא גמר הטוב שמך.**

...

סו"ז ק"ש באמצע פסוקי דזמרא

שאלה: המתפלל פסוקי דזמרה ורואה שהזמן של המגן אברהם עובר, האם מותר לומר קריאת שמע באמצע פסוקי דזמרה, או שיסמוך על זמן קריאת שמע של הגר"א.

תשובה: **יסמוך על הגר"א.**

...

תפילה בשעה שהתינוק בוכה

שאלה: כתב המשנ"ב שאסור להחזיק בידו שום דבר בשעת התפלה, כאשר התינוק בוכה וצריך להחזיקו בידו להרגיעו ועוד מספר דקות עובר זמן תפלה, האם עדיף להתפלל עם התינוק בידו או בגלל זה יבטל תפילת שחרית.

תשובה: **שיתן לו לבכות.**

אשה באמירת "קל מלך נאמן"

שאלה: האם יש לאשה לומר "קל מלך נאמן" לפני קריאת שמע כשמתפללים ביחידות, או דוקא איש כיון שהוא כדי להשלים מנין רמ"ח שהוא כנגד רמ"ח אברים של האדם וכמבואר במשנ"ב סי' ס"א ס"ק ו') אבל האשה שיש לה רנ"ב אברים, לא צריכה לומר כן. (וכעין מה שכתב המג"א סי' תר"י ס"ק ג' שמה"ט אשה לא צריכה להדליק נר החיים ביום כיפור.)

תשובה: **אין חיוב.**

...

אמירת "קל מלך נאמן" למחוסר אבר

שאלה: אחד שחסר לו אצבע, האם יש לו לומר "קל מלך נאמן" לפני קריאת שמע (כשמתפלל ביחידות) היות שהענין הוא להשלים לרמ"ח מילים שהוא רפואה כנגד רמ"ח איברים (כמבואר במשנ"ב סי' ס"א ס"ק ו' בשם מדרש הנעלם), והרי חסרים לו כמה אברים.

תשובה: **לעת"ל יהיה לו.**

- וכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל. וביאר שכוונת המדרש לא דוקא תיקון לגופו אלא גם תיקון רוחני שאברי הגוף הוא מלבוש לנשמה, ומה"ט יש גם רמ"ח מצות עשה שזהו תיקון לנשמה ומש"ה גם אדם שאין לו רמ"ח אברים בגופו צריך להשלים רמ"ח תיבות.

...

אמירת "ברוך שם" בקול רם

שאלה: כל השנה אומרים "ברוך שם" בלחש כיון שזוהי שירת המלאכים, חוץ מיוה"כ שגם אנו דומין למלאכים, וצ"ע הרי גם "קדוש קדוש" וכו' הוא שירת המלאכים, ולמה אומרים אותו בקול רם.

תשובה: **זה לאו דוקא למלאכים.**

...

שמו"ע עם הציבור או אשר יצר

שאלה: כשהציבור התחיל תפילת לחש במנחה ונזכר שעדיין לא אמר ברכת אשר יצר, האם עדיף להתחיל מיד שמונה עשרה עם הציבור בכדי שיהיה תפילה בציבור ממש, או עדיף לומר קודם אשר יצר אף שכשיתחיל שמו"ע הציבור כבר עומדים בברכה שניה.

תשובה: **יתחיל עם הציבור.**

...

שמו"ע בישיבה או לאחר השקיעה

שאלה: מי שנוסע במונית חוץ לעיר והגיע סמוך לשקיעת החמה ועדיין לא התפלל מנחה האם עדיף להתפלל מנחה לפני השקיעה ובישיבה או שיחכה להתפלל מנחה לאחר השקיעה ובעמידה.

תשובה: **לפני השקיעה.**

...

הרהור בד"ת בשעת תספורת

שאלה: האם מותר להרהר בדברי תורה בשעה שמסתפרים.

תשובה: **כן.**

...

הסתכלות בפני רשע

שאלה: הא דאסור להסתכל בפני רשע, האם הוא גם על תמונות של רשע, או דוקא בגופו ממש.

תשובה: **מסתמא דוקא על עצמו.**

...

חיוב קרבנות בתחית המתים

שאלה: כשיבנה ביהמ"ק, כל אלו שהתחייבו בקרבנות ומתו כגון יולדות, או רבי ישמעאל שאמר שיביא חטאת שמינה, האם יביאום עכשיו, או שמא כיון שנפטרו מיתה מכפרת גם על חיובי קרבנות.

תשובה: **במדרש יש שכל חייבי מיתות ומלקות יקומו לתחה"מ וידונו אותם ויענישום.**

...

לימוד הלוי בהלכות קדשים

שאלה: רבינו שליט"א כתב לי שלוי צריך ללמוד דיני קדשים כהכנה לימות המשיח, לכאו' אין זה נוגע לו רק לכהנים העוסקים בעבודה וא"כ מה הלוי צריך ללמוד שנוגע לנו.

תשובה: **הם המסייעים בהרבה דברים לעבודה עי' רמב"ם פ"ג מכה"מ (מכלי המקדש).**

- לרפואת מרן ר"י גרודנא הגאון רבי יצחק בן נחמה הקר שליט"א אשר זקוק לרחמי שמיים מרובים
- קרעו שערי שמיים לרפואת המתמיד מרן הגאון האדיר רבי חיים בן רעשא רייזל ברמן שליט"א קו התהילים לרפואתו: 02-588-0517
- לרפואת הגאון הגדול רבי ישראל בונים בן חיה רויזא שרייבר שליט"א ר"י נתיב הדעת שזקוק לרחמי שמיים
- העתירו בתפילה ובתחנונים לרפואת הגאון המופלג רבי יעקב בן רויזא רייזל גרנדש שליט"א, אביו של הגר"א גרנדש שליט"א מרבני המכון

ברכת מזל טוב שלוחה לנהגו ויד ימינו של רביה"ק מרן זצוק"ל, הרה"ג רבי ישעיה אפשטיין שליט"א לרגל הולדת הנכדה, בת לבנו ידידנו הרה"ג רבי יהודה אפשטיין שליט"א מח"ס שיח ימים, נכדת הגאון רבי יוסף ברמן שליט"א ר"י דברי מרדכי